

ПАДЕЖ, ИЗИСКУЕМОСТ И ИЗПЪЛНЯЕМОСТ

проф. д. ю. н. Методи Марков

Summary: Due Date, Chargeability, Executability

The question about the difference between the time when the creditor can ask for performance and the time when the debtor must perform is discussed in the report. These moments are of significance as far as the commencement of the term for fulfillment of the obligation is concerned, as well as the moment of delay of the debtor when interest is due to be paid. Different types of terms, which can be agreed between the parties, are observed.

Key Words: Execution Term, Invitation, Delay in Fulfillment.

ВЪВЕДЕНИЕ

Съдът трябва да изведе правото от закона. Ако законът е непълен, правоприлагането се основава на обичая и добрите нрави (чл. 5 от ГПК). Но дори и при наличие на законови разпоредби, сме свидетели на противоречива и неправилна съдебна практика. Тя често е резултат от терминологична нееднозначност. Ще се опитам да представя един от тези проблеми, който се отнася до, на пръв поглед, безспорните понятия.

Понякога в правната литература и в практиката се смесват понятията за изискуемост и изпълняемост, изискуемост и падеж. Те са свързани с различни срокове – за изпълнение, за изпадане на длъжника в забава, за погасяване на задължението по давност. Затова е необходимо изясняването на различията и връзките между тях, защото обикновено влагането на различно съдържание в един и същи термин води до някои противоречиви схващания и разминаващи се изводи, а може да бъде причина и за противоречива съдебна практика.

1. Изискуемост и изпълняемост.

Най-общо може да се говори за изискуемост и изпълняемост на престацията.¹⁹² Понякога обаче тези качества се свързват с вземането или със задължението.

1.1. Изискуемостта е качество на вземането. Изискуемото вземане се характеризира с възможността на кредитора да иска реално изпълнение. Тогава възниква неговата претенция и предявеният срещу длъжника иск за изпълнение би бил основателен.

Не винаги с възникване на вземането то е изискуемо. Моментът, в който едно вземане става изискуемо, зависи от волята на страните. Срокът за изпълнение по принцип е в полза на длъжника и отлага настъпването на изискуемостта до изтичането му. Същевременно задължението е изпълняемо и преди изтичането на срока. Когато липсва уговорка, законът определя кога вземането става изискуемо. В чл. 69, ал. 1 от ЗЗД е посочено, че ако задължението е без срок, кредиторът може да иска изпълнението

---

¹⁹² Вж. АПОСТОЛОВ, Ив. *Облигационно право, част първа, общо учение за облигацията*. БАН, София, 1990, с. 149.

му веднага. По този начин се защитава интересът на кредитора да получи престацията максимално бързо.

Изискуемостта не отпада даже и след изтичане на погасителната давност. Кредиторът може да предяви иск за изпълнение и ако длъжникът не направи възражение за изтекла давност, искът ще бъде уважен.

1.2. Изпълняемостта е качество на задължението. Изпълняемостта може да бъде погасена от длъжника чрез реално изпълнение и това обвързва кредитора да приеме предложената му съгласно дължимото престация, в противен случай би изпаднал в забава. Тази възможност се обуславя от интереса на длъжника да се освободи от задължението си.

При липса на уговорка и по аргумент от чл. 69, ал. 1 и чл. 70, ал. 1 от ЗЗД следва да се счита, че длъжникът също може да предложи изпълнение веднага с възникване на задължението. Изпълняемостта може да бъде ограничена с оглед интереса на кредитора да получи престацията в по-късен момент – чрез определяне на срок, уговорен в полза на кредитора. Тогава вземането става изискуемо веднага, но изпълняемостта ще настъпи с изтичането на уговорения срок.

Възможно е срокът да е уговорен в полза и на двете страни, така че до настъпването му нито вземането е изискуемо, нито задължението е изпълняемо.

И след изтичане на погасителната давност задължението остава изпълняемо.

1.3. Изискуемостта и изпълняемостта са качества, които имат значение не само за реалното изпълнение. Така например, прихващането на две насрещни задължения също е обусловено от тях – чл. 103 от ЗЗД. В разпоредбата се говори само за изискуемост на активното вземане, т. е. това на извършващия компенсационното изявление. Същевременно не бива да се забравя, че той е и длъжник, който чрез прихващането иска да погаси задължението си. Затова може да се добави, че е необходимо неговото задължение да бъде изпълняемо.

Изискуемостта и изпълняемостта не са пречка за сключване на договори с погасителен ефект, като даване вместо изпълнение, опрощаване и подновяване.

2. Падеж и изискуемост.

При настъпване на изискуемостта за кредитора възниква възможност да отправи до длъжника покана за изпълнение. В този момент длъжникът не изпада в забава. За забавата е необходимо да е настъпил падежът, определен като ден, в който задължението трябва да бъде изпълнено. Когато няма срок, поставянето на длъжника в забава изисква и покана от кредитора. Длъжникът ще изпадне в забава след изтичането на определения в поканата достатъчен срок.

Понятието за падеж не е с единно съдържание. Освен като момент, в който задължението трябва да бъде изпълнено от длъжника¹⁹³, падежът се определя и като момент, в който настъпва изискуемостта¹⁹⁴. Това разбиране се споделя и от други автори, но по повод падежа на менителничните ефекти¹⁹⁵.

---

¹⁹³ Вж. КОЖУХАРОВ, А. *Облигационно право, общо учение за облигационното отношение*, нова редакция и допълнения П. Попов. Софи – Р, София, 2002, с. 203: „Следователно падежът е този момент, който е определен за осъществяване на дължимия резултат – за изпълнение на вече изискуемото вземане“; също ГОЛЕВА, П. *Облигационно право*. Фенея, С., 2012, с. 125; същата в: П. Голева в: ГОЛЕВА, П., КАЛЧЕВА, Т., КЮРКЧИЕВ, Ст., МАШЕВ, Кр., ХОРОЗОВ, Г. *Неизпълнение на договора*. Труд и право, София, 2015, с. 44. В чл. 7:102 от Принципите на европейското договорно право падежът също се разглежда като момент, в който трябва да се изпълни задължението, а срокът – като период, до изтичането на който трябва да се престира.

¹⁹⁴ Вж. КАЛАЙДЖИЕВ, А. *Облигационно право, обща част*, 6-то изд. Сиби, София, 2013, с. 265. Най-напред авторът озаглавява този параграф „9. Време на изпълнението. 9.1. Падеж“ После са изложени и

В менителничното право наистина предявяването е покана за плащане. Заедно с това от предявяването започва да тече лихва за забава, т. е. това е падеж като срок за изпълнение. Плащането трябва да се извърши на падежа.

Не само при менителничните ефекти, но и при останалите срочни задължения настъпването на изискуемостта и времето за изпълнение съвпадат (защото се смята, че срокът е в полза на длъжника). Вероятно по тази причина някои автори поставят знак за равенство между падеж и момент, в който вземането става изискуемо.

С цел да се предостави засилена защита на длъжника в някои случаи е предвидено задължение за кредитора да отправи покана, с която да подсети длъжника за настъпването на падежа. Така например, в чл. 161и, ал. 3 от Закона за защита на потребителите (ЗЗП) е посочено, че при договори за ваканционни продукти търговецът е длъжен да изпрати на потребителя писмена покана за плащане на хартиен или на друг траен носител най-малко 14 календарни дни преди настъпване на всяка дата на падеж.

Остава открит въпросът за падежа при безсрочните задължения, тъй като се срещат две разбираня за значението на рапоредбата на чл. 69, ал. 1 от ЗЗД¹⁹⁶. Според първото виждане при безсрочните задължения падежът съвпада с или следва по време изпратена от кредитора и получена от длъжника покана за изпълнение. Втората теза отрича необходимостта от покана като необходима предпоставка за настъпване времето на изпълнението, а то следвало да се определи съгласно добросъвестността¹⁹⁷. Очевидно авторът смесва в разсъжденията си времето на изпълнението с времето, когато кредиторът може да поиска изпълнение. Това се вижда и от твърдението, че „определянето на падежа от началния момент на забавата не може да бъде споделено“¹⁹⁸. Само че причина и следствие в това съждение са с разменени места – не падежът се определя в зависимост от момента на забавата, а точно обратното – забавата се определя от неизпълнението, което не е осъществено на падежа.

Времето на изпълнението (падежът) при безсрочните задължения може да зависи от две обстоятелства, в зависимост от това кой ще поеме инициативата за изпълнението:

- от желанието на длъжника да изпълни. При липса на срок той би могъл да предложи изпълнение веднага и така да определи падежа. Ако кредиторът не приеме изпълнението без основателна причина, ще изпадне в забава. Това означава, че при вече настъпила изискуемост времето на изпълнението очевидно ще бъде в един по-късен момент;

двете значения на понятието „падеж“, без обаче ясно да се разграничат: „Моментът, в който задължението трябва да бъде изпълнено, се означава с термина падеж. Настъпването на падежа прави задължението изискуемо“. В литературата се среща и още едно значение, което се влага в термина падеж – при уговорен срок в полза на кредитора, с неговото изтичане за длъжника възниква възможността да предложи изпълнение. В този смисъл вж. ГОЛЕВА, П., КАЛЧЕВА, Т., КЮРКЧИЕВ, Ст., МАШЕВ, Кр., ХОРОЗОВ, Г., Цит.съч., с. 175. Смятаме, че този подход води до още по-голямо объркване и не може да бъде споделен. С изтичането на срока задължението става изпълняемо. Този момент не може да бъде свързан нито с настъпване на изискуемостта, което става веднага, нито с изпадането на длъжника в забава, доколкото в случая то зависи от отправянето на покана.

¹⁹⁵ Вж. ПАВЛОВА, М. *Записът на заповед и менителницата*. Софи – Р, София, 1993, с. 46; също ГЕРДЖИКОВ, О. *Търговски сделки*, 3-то изд. Труд и право, София, 2008, с. 300.

¹⁹⁶ Изложени са по реда, в който ги разглежда КАЛАЙДЖИЕВ, А. Цит. съч., с. 268.

¹⁹⁷ В изложението, на с. 268, А. Калайджиев цитира Апостолов, И. Цит. съч., с. 147, където обаче не се отрича необходимостта от покана, а се посочва, че чл. 78 от ЗЗД (отм.), където се изисква „незабавно“ изпълнение на едно безсрочно задължение следва да се тълкува във връзка с чл. 128, ал. 3 от ЗЗД (отм.), според която разпоредба длъжникът отговаря за неизпълнение само след покана.

¹⁹⁸ КАЛАЙДЖИЕВ, А. Цит. съч., с. 269.

- от поканата на кредитора¹⁹⁹. В този случай длъжникът ще изпадне в забава, ако не престира веднага или в рамките на един достатъчен срок, в зависимост от нормално необходимото време за подготовка на изпълнението. Въпросът е дали е необходимо в поканата да се определя срок, когато кредиторът не е поискал веднага изпълнението (каквата възможност е предвидена в чл. 69, ал. 1 от ЗЗД), а след като е изчакал толкова, колкото обикновено е необходимо за подготовката на престацията. Но дори и да е изчакал подготовката на престацията и с това да е проявил добросъвестност, изискуемостта вече е настъпила (веднага), а падежът ще я следва – той ще настъпи най-рано в момента на поканата. В някои случаи съществува законова уредба на срока, който трябва да изтече след поканата, за да настъпи падежът. Така например, съгласно чл. 84, ал. 1 от ЗЗД наследниците на длъжника изпадат в забава седем дни след поканата, отправена до тях от кредитора, дори задължението да е било срочно, щом срокът е изтекъл след откриване на наследството. В чл. 240, ал. 4 от ЗЗД пък е предвидено, че при безсрочния заем заемателят трябва да върне заетите пари или вещи в течение на един месец от поканата²⁰⁰.

И в двата случая времето на изпълнението (падежът) следва настъпването на изискуемостта.

В чл. 7:102 от Принципите на европейското договорно право е възприет различен подход относно падежа и изискуемостта при безсрочните задължения. Когато в договора не е определен срок или падеж, или такъв не може да се определи от естеството на задължението, то трябва да бъде изпълнено в разумен срок след сключването на договора. Следователно, възприетото от принципите разрешение, за разлика от българския закон, отрича нуждата от покана при безсрочните задължения.

Падежът и забавата са две различни явления, но те са взаимно свързани, докато връзката между забавата и изискуемостта не е така непосредствена. Както стана ясно, изискуемостта предполага настъпването на падежа, а забавата е обусловена от неизпълнението на падежа.

Тези изводи са в съответствие и с правилата относно началния момент на погасителната давност. Щом давността се свързва с бездействие на кредитора, тя ще започне да тече тогава, когато кредиторът може да търси изпълнението, т. е. от деня, в който вземането е станало изискуемо – така чл. 114, ал. 1 от ЗЗД. В чл. 114, ал. 2 от ЗЗД е предвидено: „Ако е уговорено, че вземането става изискуемо след покана, давността започва да тече от деня, в който задължението е възникнало.“ Това показва, че вземането не може да стане изискуемо след покана. Няма как поканата да обуслови изискуемостта, защото изискуемостта е предпоставка за отправяне на валидна покана. Такава уговорка няма действие и се смята, че задължението е безсрочно, така че става изискуемо веднага съгласно чл. 69, ал. 1 от ЗЗД. Да се приеме за възможно изискуемостта да се предпоставя от покана е логически nonsens. Поканата е искане, което може да бъде направено само от кредитор по изискуемо вземане. Целта на разпоредбата е да се направи невъзможно отлагането на давността чрез една подобна уговорка, така че началото на срока да зависи единствено от волята на кредитора.

Изводът от казаното е, че изискуемостта и падежът могат да съвпадат при срочните задължения, а при безсрочните изискуемостта предхожда падежа. Затова

¹⁹⁹ В съдебната практика се приема, че издадената и получена от длъжника фактура има действието на покана за плащане на изискуемото задължение съгласно чл. 84, ал. 2 от ЗЗД – вж. Решение № 158 от 7.11.2013 г. по т. д. № 1128 от 2012 г. на ВКС, I TO.

²⁰⁰ Съгласно §1, т. 2 от Наредба № Н-21/29.12.2006 г. за изискванията към формата, структурата и съдържанието на финансовите отчети, които се съставят от кредитни и финансови институции се посочва: "Суми, подлежащи на изплащане при поискване са суми, които могат по всяко време да бъдат изтеглени без предизвестие, или по които е договорен падеж или срок за предизвестие от 24 часа или един работен ден."

погасителната давност може да започне да тече поради настъпване на изискуемостта, а длъжникът да изпадне в забава по-късно – когато бъде поканен да изпълни и настъпи времето на изпълнението, т. е. падежът.

3. Изискуемост и непреодолима сила

Невъзможността за изпълнение, причинена от непреодолима сила, не води до отпадане на изискуемостта, когато пречката е само временна²⁰¹.

Наличието на непреодолима пречка за изпълнение може да доведе до отлагане на падежа, докато пречката е налице. Съгласно чл. 306, ал. 4 от ТЗ „докато трае непреодолимата сила, изпълнението на задълженията и на свързаните с тях насрещни задължения се спира“. Това спиране води до ненастъпване на падежа като време, в което трябва да се престира. Падежът се отлага с толкова време, колкото е траела непреодолимата сила. Ако длъжникът вече е бил в забава, тя не отпада поради настъпилата след нея невиновна невъзможност за изпълнение. В чл. 85 от ЗЗД е предвидено, че длъжникът дължи обезщетение дори ако изпълнението стане невъзможно поради причина, за която преди това не би отговарял. В чл. 306, ал. 1 от ТЗ също се постановява, че ако длъжникът е бил в забава, той не може да се позовава на непреодолима сила.

Непреодолимата сила не води до отлагане на изискуемостта. Предявеният иск за изпълнение следва да бъде уважен под условие – че непреодолимата сила ще отпадне. Възможността кредиторът да търси реално изпълнение, което е временно препятствано от непреодолима сила, се вижда и от обстоятелството, че непреодолимата сила не е сред основанията за спиране на погасителната давност (чл. 115 от ЗЗД). Следователно, за да не бъде погасено вземането му по давност, кредиторът трябва да предяви иск за изпълнение, независимо от това, че изпълнението временно е невъзможно.

4. Видове срочни задължения

4.1. Отлагателен и прекратителен срок

Срокът като модалитет може да обуславя възникването или прекратяването на правните последици на сделката. При отлагателен срок настъпването на правните последици е отложено. Това същевременно води до отлагане и на изискуемостта, както и на падежа²⁰².

С изтичането на прекратителния срок правните последици на сделката отпадат занапред. Възникналите до този момент права и задължения следва да бъдат изпълнени съобразно настъпването на техните падежи. Страните могат да определят и краен срок за изпълнение, след който реалното изпълнение няма да е възможно поради отпадане на интереса на кредитора. В този случай остава отговорността на длъжника за вреди от неизпълнението.

4.2. Абсолютно и относително определен срок

---

²⁰¹ Обратното разбиране е застъпено от ГОЛЕВА, П., КАЛЧЕВА, Т., КЮРКЧИЕВ, Ст., МАШЕВ, Кр., ХОРОЗОВ, Г., Цит. съч., с. 144. Цитираното от автора съдебно решение не съдържа изрично такъв извод.

²⁰² Тази връзка между отлагателния срок и изискуемостта е била забелязана отдавна – вж. ПЛАНИОЛ, М. *Елементарно ръководство по гражданско право, обща теория на задълженията и договорите*. Балканъ, София, 1930, с. 103.

Срокът, определен календарно, е абсолютно определен. Такъв е и срокът, определен чрез посочването на известен празник.

При неизвестност на момента, в който срокът ще изтече, определеността е относителна. Такъв е срокът, който е поставен в зависимост от бъдещо сигурно събитие, което не се знае кога точно ще настъпи. Крайният момент може да съвпада със смъртта на едно лице, а може да изтича определено време след нея. В литературата се застъпва разбирането, че относително определен е срокът само във втората хипотеза – когато срокът ще изтече определено време след събитието²⁰³. Дали срокът ще изтече при настъпването на сигурно събитие, за което не се знае кога точно ще стане, или определено време след това, определеността според нас е еднакво непълна. И в двата случая не се знае кога точно срокът ще изтече, но със сигурност това ще се случи.

Съвсем неоправдано е въвеждането на понятието „абсолютно неопределен срок“.²⁰⁴ Ако се изхожда от примера, който се дава за този вид срок, става ясно, че става въпрос за условие – едно бъдещо несигурно събитие. Такова събитие е например, встъпването в брак на едно лице.

За неопределен срок става въпрос и когато изпълнението е предоставено на усмотрението на някоя от страните²⁰⁵. Когато времето на изпълнението зависи от длъжника, се прави разлика между уговорките „когато иска“ и „когато е в състояние да плати“, т. е. изпълнението е предоставено „на волята или на възможностите на длъжника“ съгласно чл. 69, ал. 2 от ЗЗД²⁰⁶. Съвременната уредба третира случаите еднакво – независимо на кого е предоставено определянето на срока, положението е същото, както при безсрочните задължения. Изискуемостта настъпва веднага, следователно кредиторът може веднага да се обърне към съда за определяне на срок.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

В заключение може да се обобщи, че настъпването на изискуемостта не винаги съвпада с падежа. При настъпване на изискуемостта започва да тече погасителната давност, а при настъпване на падежа длъжникът изпада в забава. Изискуемостта на вземането и изпълняемостта на задължението също могат да настъпят в различни моменти. Изпълняемостта може да бъде ограничена с краен срок за изпълнение. Изискуемостта не може да отпадне, включително и при временна невиновна невъзможност за изпълнение. С изтичането на погасителната давност за длъжника възниква възражение срещу претенцията на кредитора, но вземането му остава изискуемо.

проф. д. ю. н. Методи Марков е щатен преподавател в Нов български университет, департамент „Право“, E-mail: markovm@dir.bg.

---

²⁰³ Вж. КАЛАЙДЖИЕВ, А. Цит. съч., с. 265. Срокът, който изтича при настъпването на смъртта авторът нарича „относително неопределен“.

²⁰⁴ КАЛАЙДЖИЕВ, А. Цит. съч., с. 266.

²⁰⁵ Така КОЖУХАРОВ, А. Цит. съч., с. 207.

²⁰⁶ Вж. АПОСТОЛОВ, Ив. Цит. съч., с. 145 – 146. При действието на ЗЗД (отм.) във втория случай се е приемало, че кредиторът може да се обърне към съда, за да бъде определен падежът, ако длъжникът разполага със средства, т. е. уговорката се е схващала като условие – едно бъдещо несигурно събитие.